

נספח 6:

מכתב האיכרים ה'יחידים' מרחובות, ואיכרי ואדי חנין וגדרה - אייר תרנ"ה'

אדוננו מורנו ורבנו!

זה הרבה בשנים שהננו יושבים על אדמתנו, בעמל ידים ובחרף נפש בתלאות מתלאות שונות עברנו תקופתנו זאת ואף כי את המטרה הגדולה שהצבנו לנו לחיות מעמל כפינו על אדמת קדשנו טרם השגנוהו בשלמות ושדותנו וכרמנו טרם יספיקו לחם לשובע לפי נפשות עוללינו אך אהבת העבודה והקמוץ היא שעמדה לנו להסתפק בהכנסתינו ולמלאות מחסורינו ההכרחיות מעבודה בשדות אחרים עד אשר יראה ה' בעינינו ושדותנו וכרמנו יספיקו לנו די צרכינו, ובעמדתנו על מפתן תקופתנו הראשונה ובנתנינו תודה להשוכן בציון אשר הביאנו עד הלום ונפשותנו מלאות תקוה טובה לקראת השנים הבאות לצאת מן המצר ולחיות חיים של עבודה חיים שאין בהם בושה וכלימה, והנה שנת השמטה קרובה לבוא ודאגה נוראה תלחץ את נפשותנו מבלי לדעת מה לעשות - מעבר מזה לבנו יִכְנו פן נכשל חלילה בעברנו על אחת ממצות תורה"ק - ומעבר מזה אנחנו ונשינו וטפינו הננו מלאים מורא ופחד לבלי יכרת ח"ו אוכל מפינו ולבל יהרס ח"ו עד היסוד כל עמלינו וכספינו ודמינו שהשקענו בכל השנים האלה בכרמנו ושדותנו. ע"כ הננו פונים אליכם רבנינו ומאורנו ונפרוט לפניכם את כל העבודות הנחוצות בנוגע לזריעתנו לאֲלוֹתֵנו ולגפנינו ועל כולם בנוגע למחיתנו ההכרחיות, ואתם אדונינו במאור תוה"ק אשר דרכיה דרכי נועם הורונו נא את הדרך שלא נכשל חלילה בדבר עבירה באחת העבודות האסורות ושלא נגוע ח"ו ברעב לעיניכם.

ולפי שכיום נשתנו מיני הנטיעות מאותן הנטיעות שהיו בימי קדם שנוי מחלט, ועבודתם נתחלפה חלוף גמור מכפי שהיה בראשונה אם מפאת הזמן הארוך שנשתנה בו הטבע כמוזכר בספרי גאונינו בעינינים אחרים או משום סבה אחרת לכן הגנו מציבים לפני הדרת גאונינו שליט"א כל עניני העבודות בכלל בנטיעה ובזריעה ונחיצות העבודות האלה לפי מצב המלאכה - שהיא גם חכמה ותורה ואומנות דקה - בימים האלה וכבוד גאונינו בעיניהם הטהורות יראו לקיים בידינו את מצות השמטה שלא

1. באסיפה הנזכרת בנספח הקודם, הוחלט על עריכת מכתב מפורט ושליחתו לרבנים. שני עותקים של המכתב נשמרו ופורסמו. עותק אחד פורסם על ידי הרב קלמן כהנא בשנת תשט"ו (כהנא, שאלה, עמ' 98-105). עותק זה היה בידי המהר"ל דיסקין, ונמסר לעיונו של הרב כהנא על ידי הרב רפאל קצנלבוגן. עותק שני, מצוי בארכיון הציוני המרכזי (אצ"מ 15\155\A9) ופורסם על ידי הרב עמיהוד לוין, בשנת תשנ"ו (לוין, אלו שאלות, עמ' שטז-שכא). בין שני העותקים שינוי לשון קלים, וכן חלק מהחתימות שונות. כאן מובא נוסח המכתב שהיה בידי המהר"ל דיסקין, בתיקון כמה שיבושים שנפלו בהעתקה של הרב כהנא, עם התייחסות בהערות לנוסח המצוי בארכיון הציוני המרכזי. תודה ותשואות חן להנהלת "מדרש רבי רפאל" ירושלים, על שם הגאון הירושלמי רבי רפאל הלוי קצנלבוגן זצ"ל, על מסירת תצלום המכתב לעיון לשם פרסומו המדויק.

תשתכח חלילה ממנו ומבנינו אחרינו ולהחיותנו כיום הזה לבל נתם חלילה לגוע ברעב ולא נמסר ביד המלכות במנעינו את מסי המלך ולכל יתגוללו ויתנפלו עלינו הנוסעים בעדר להשחית יבול אדמתנו כאשר נבאר דברינו למטה בפרט. והנה לראשונה עלינו להודיע לכת"ר כי בדבר ההיתר לעשות סחורה בפירות שביעית כבר הורה לנו הרב הגאון החונה פה עיה"ק יפו ת"ו, שנמכור האלנות לעכו"ם לעקירה וגם נתן בידינו הנוסחא וכמובן נזהר אי"ה למלאות אחרי הדין, והפעם נחל מהעבודות הדרושות להכרמים:

א' חרישה. בכל שנה ושנה תחרש האדמה בתוך שורות הכרמים והחרישה לא לצורך הקרקע כי אם לצורך האלנות כי אם לא יחרשו הכרמים אז תאבדנה ח"ו כל הנטיעות הן גפנים והן שקדים ושאר אלנות ואם נאמר לעדור במעדד במקום המחרשה אין הדבר באפשרי משני טעמים: א) מפני רבוי ההוצאות לערך פי חמש מחרישה. ב) מפני שלא נשיג לעולם ערביים במספר רב כזה ולמען שלא תשתכח תורת שביעית נוכל לחרוש ע"י פועלים ערביים אם כי לאחדים מהאכרים תרבה ההוצאה אבל לא בסכום רב כל כך.

ב' משונה ממנה מלאכת הזמירה בימינו אלה ובהמינים החדשים שהיא ג"כ נחוצה להאלנות כמו החרישה אלא שהזמירה בהכרח כי תעשה דוקא בידינו אנחנו ולא נוכל למסרה אל הפועלים הערביים בשום אופן [ורק כמושבה אחת נמצאים כחמשה או ששה ערביים אשר עבדו זה כעשר שנה לבעליהם והתרגלו בהזמירה ואעפ"כ צריכים לרבות בעליהם בעצמם - לעמוד על גבם] כי הערביים משחיתים את תמונת הגפן וצורתו אשר נתנו לו אחרי יגיעה ועבודה שנים רבות ורצופות מלבד אשר מלאכת הזמירה כמלאכת-ההרכבה - הבאה למטה באות ג - הנה העיקר והיסוד למחית נפש הפועלים וגם רבים האכרים אשר אחרי כלותם מלאכתם בכרמיהם ישתכרו הרבה בכרמי אחרים יען כי המלאכות הנקיות והכבודות ההן שהם חכמה רבה ואומנות דקה משתלמות ביוקר מאוד וממנו פרנסות הפועלים והרבה אכרים כמעט לחצי השנה.

ג' ההרכבה בלב ונפש חפצה נכונים אנחנו האכרים אשר למען שלא תשתכח שמטה לבל להרכיב מחדש לא גפנים "חברונים" ולא צרפתים אף שגירום לנו הדבר הזה מעוט בהכנסה ומלבד זאת כל זמן שמזקין הא[י]לן הן תכבד ההרכבה כמבואר למטה בכל זאת הננו נכונים שלא להרכיב החדש - אם לא שתמצאו לנחוץ להתיר בשביל הפועלים היהודים שבלעדי העבודה הזאת יגועו ברעב - אולם יש גפנים שאם לא נרכיבם בשנה הזאת לא נוכל כמעט להרכיבם אחר שנת השמטה, כמו האמעריקאנים הנטועים רק בשביל ששרשיהם מגינות נגד סכנת "הפילוקסערי" המכלת ומחרבת לגמרי הכרמים ורק שרשי האמעריקאנים לא ייראו את המחלה המסוכנת הזאת ולכן ינטעו אך ורק למען הרכיב בהם גפני "הודו" וכדומה והאמעריקאנים האלה אחרי שזיקנו אי אפשר כמעט להרכיב בהם. כאשר אמרנו למעלה ההרכבה צריכה להעשות דוקא בידי אחינו

שנתן ה' בנו חכמה יתירה לדעת ולעשות ותדע כי לו היתה יכולה ההרכבה להעשות ע"י פועלים אינם יהודים - כי אז מצד האחד לא היינו אנחנו האכרים מוציאים פי חמש ממש על הפועלים המרכיבים מבני עמנו - ומצד השני כבר התרבו כרמי שכנינו שלא מבני עמנו על אחת מאה כי ההרכבה כיום היא אחד מהיסודות שעבודת הכרמים עומדת עליהם.

ד' הגפרה בגפרית. מיני הגפן הנהוגים עתה הובאו מארצות רחוקות מאקלימים אחרים ואינם מתוצאות אדמתנו הקדושה מימ[י] קדם לכן הם חלשים מאוד מאוד וכל מחלה קטנה תמיתם חלילה כי גם בדרך כלל גפנים ושקדים חלשים משאר אלנות ומסוגלים למחלות שונות ומשונות ודורשים רפואות רבות ושונות ומשתנות לפי המחלות ואחת הרפואות היא לגפור בגפרית ובמניעת הגפור יסתכן הא[י] לן. ה' מלוא נטיעות המתים. בנוהג שבעולם אינם נקלטות כל הנטיעות בשנה הראשונה לנטיעתן ורבות אינן נקלטות ומתות ועל הנוטע לשוב בשנה השניה ולטעתן למלאות החסירות ואם לא ימהר האיש למלאותן בשנה השניה - אז כבד כבר למלאותן בשנה השלישית לפי ששרשי הנטיעות הראשונות אינם נותנים להשרשים החדשים להתפשט לבקש מזונותיהם ומזה יצא השם "קרחת הכרם" גם האילנות הנשארים יסבלו הרבה מהקרחת כידוע מספרי החכמה הזאת. ו' מְשִׁתְּלָה. כל הגננים בכל הארץ מצאו כיום הזה כי אין טוב לנטוע עצי מאכל כי אם להחל לטעת יונקים במקום מיוחד אחד אשר בו תקל העבודה וההשגחה המרובה ואח"כ לקחת היונקים מהמשתילות ולנטעם במקומם המיועד להם. כל העבודות הנהוגות בהמשתלה תעשינה בדיוק רב ובזמן מיוחד ומצומצם כחוק ולא יעבור וכל שנוי גורם קלקול וגם הפסד. ואחרי אשר אנחנו עשינו ועושים מעשינו לפי הידיעות היותר חדשות - לכן עישנו [עשינו] גם אנחנו משתילות ועתה בהגיע תור לשוב לקחת היונקים מהמשתלה ולנטעם במקומם המיוחד להם אי אפשר כלל לעבור על חוקי החכמה מבלי לגרום קלקול והפסד היונקים. והנה הקדמנו לדבר בעבודות הכרם לא לפי שהכרם מספיק לנו הוצאות ביתנו כאשר חושבים אנשים שאינם בקיאים בחיי האכרים לפי מצבנו בימים האלה כי באמת הרוב הגדול שבנו אינם יכולים להתקיים כלל וכלל בלי זריעת תבואה וגנות ירק, והמעוט שבנו מוצאים מקור מחיתם רק בהם בלבד ואם תאסר עליהם עבודתם אז לא נשאר לפניהם ממש מקור למחיתם ואנחנו הקדמנו הכרמים יען שבהם השקיע כאו"א מאתנו הון רב לערכו שלא יאומן כי יסופר ותקותנו עליהם לימים יבואו אי"ה אך כעת בימים האלה אי אפשר לנו להתקיים עליהם בלבד. וידוע מכבר, כי חיי האכר בכל הארץ נוסדים על הכנסות של מקורים שונים ומשונים ואם תעדר ההכנסה ממקור אחד והיה לו המקור השני למחיה וכל מקורי הכנסתינו סבוכים ותלויים זה בזה עד שאם יסתם המקור האחד יתקלקל גם צנורו השני.

ז' הזריעה. אם יחדל האכר ולא יזרע בשנה השביעית אז יאבד תבואות שלש השנים כי הזריעות נחלקות לזרע הקיץ והחורף זריעת הקיץ אף דורשת יגיעה רבה כפלים

מזריעת החורף בכל זאת אינה מביאה ברכה וכל עצמה היא באה רק לשדד ולהכשיר האדמה לזריעת החורף הבאה אחריה וכמובן אינו שווה להאכר להטפל בזרע הקיץ בשנה השישית יען כי בשנה השביעית לא יזרע זרע החורף שזו העקר והשנה השביעית הלא אין בה לא זרע הקיץ ולא זרע החורף ובשנה השמינית לא יוכל זרע החורף לבוא אע"פ שהוא כאמור עקר מחית האכר מפני שלא הוכשרה האדמה בשביעית כל הנ"ל מלבד זה שנוגע למחית האכרים וטפיהם שאין להם במה לכלכל נפשות ביתם בשלושת השנים הנה כרוכים אחריהם עוד הפסדים הרבה וקלקול נורא שיוכל להביא שואה על מצב האכרים חלילה הן בכסף והן במעמדו בעיני הממשלה ולפעמים גם סכנות נפשות חלילה. מס העשור שאנחנו משלמים בכלל אינו נתון תמיד לפי ההכנסה כי אם לפעמים על פי מדת הנחלה שמחזיקים בה היהודים בלבד כי מי ידון עם בעל העשור התקיף וכבר קרה בהמושבות ששלמו לפי ההערכה התמידית אף שלא היגיע הכנסתם גם עד למחצה והנה בעלי העשור יגבו את חלקם על כל פנים כמו בכל יתר השנים אם ממעט הענבים שיש לכל אכר או באופן אחר... ולא יחסרו לבעלי העשור אמצעים בנידן זה כמו שקרה במושבות שנגשו לאסור את זקני העדה לגבות על ידם וכבר גם בשנה הזאת התרו בנו חוכרי העשור על דבר השנה הבאה... ח') ההפסד והקלקול בגידול הבהמות. ידוע כי הבהמות שנתגדלו אצל האכרים ונתרבו ת"ל רק במשך שנים רבות ויגיעה גדולה אשר לעבודה לעבודה ואשר לצורך הבית הן הן היסודות שביט האכר נשען עליהן ע"י עבודתן זבלן וחלבן ובשלושת השנים שלא יזרע האכר שדותיו יחסרו לו המספוא לבהמותיו וביותר בעד הבהמות שהן לעבודה הדורשות הוצאה רבה מאוד לכללתן ואם כן יאלץ האכר למכרן בשנת השמטה ובאופן כזה עָרער יתערער מצב האכרים עד היסוד חלילה ומלבד גם אשר בהמכרן בפעם אחת יוזל מחרם עד למחצה.

ט') כל המקומות שיבורו בשביעית מביאים הפסד וקלקול הרבה להנטיעות כי הבור מרבה לגדל תולעים ושרצי העוף המפסידים ומשחיתים את הנטעים מסביב וכדומה. י') הערביים הנודדים הרועים עדריהם בהמון מחפשים תמיד אחרי אדמה בורה כי לפי מנהג המקום בור הוא הפקר לכל רועה ומביאים עדריהם כדי ארבה לרוב לכתחילה באדמת הבור ואח"כ מפסידות הבהמות הדקות גם את הנטיעות שנטענו בזיעת אפינו. ולפי שאדם בהול על ממונו באות ע"י זה הרבה פעמים מחלוקת ותגרות עד הכאות ושפך דם והדבר הזה יגיע לפעמים עד שערי המשפט והאסונות היותר גדולים שקרה לנו בענין הישוב צמחו מהסבה הזאת. יא') חוק בממלכתנו הרוממה כי אם תבור האיש אדמתו ולא ישלם לאוצר המלכות משך שלש שנים את המסים אז יוכלו המסיעים לבוא להחזיק בהבור "כי מן דיהיב כרגא ועשור לו הקרקע" וכבר נקרעו באופן כזה הרבה מאות דונמים אדמה מאיזה מושבות, שעלו לנו בדמים {תרת משמע} מרובים ותלאות נוראות ועתה בשנת השמטה הזאת אם תבור איזה חלקת אדמה אשר גם בשנים עברו לא זרעוהו מסבות בלתי תלויות בנו וקמו עתה מסיעים והחזיקו בה חלילה ותצא האדמה מתחת ידינו חלילה.

ואתם מאורינו הגדולים אחרי כָּארנו לפניכם מצב העבודות הנחוצות ועמן כיחד מצב הנפשות הרבות התלויות בהן לשבט או לחסד לחיים של יגיעת כפים ועבודה או לכליון חרוץ ח"ו - הננו נושאים נפשותנו לכת"ר הרם: דרשו נא מעל תורת ה' הנותנת חיים של גשם ורוח לדורשיה וחיו נא את הנפשות הדואבות בכליון ענים ומהרו נא מאוד להשיב לנו תשובתכם הנכבדה אשר אליה הננו מחכים ונושאים את נפשותינו דברי הסרים למשמעת כת"ר הרם ברגשי כבוד ויקר אכרי המושבות

בני גדרה	בני רחבות	בני ועד אל חנין
יעקב שלמה חאזאנאו	מרדכי ב"מ שרגא מרגאלין	שלמה ב"ר יהושע העשל יפה
אלי' סווערדלאוו	משה במו"ה יעקב ריינשטיין	מרדכי האכבערג
מרדכי הנקין	אנשיל שקאלניק	אהרן מרדכי ייארשעווסקי
יוסף ליב ליס	מרדכי יעקבזאן	יוסף פעלדמאן
דוב לייבאוויץ	יהודא ליב ייאסיאוו	מרדכי סלאוויס
יוסף שמעוני	ניסן קאנטאראוויץ	דוד לאנדו
צבי בן יעקב הורוויץ	אברהם משה הערשינזאהן	משה לערער
פאלק	יהונתן מאקאו	בן ציון פליישמאהן
בענדיט אראשאנסקי	דוב רוזינבלום	זאב זייצאו
בנימין פוקס	הלל ארונאוויטש	אהרן באקסער ⁵
בשם ה' מטנעצקי -	ביילע מינדע ליפקאוויץ	
לייבאוויץ ²	שמואל ריוועצקי	
ש' צוקערמאן	י. צ. נחומזאהן	
ניסן צערנאווסקי	ליב ציינעמאן ⁴	
מרדכי אראנאו ³		

עדת מושבת גדרה בארץ ישראל

Gemeinde der
Colonie Katra
Palestina

בית ועד מושב
רחבות

2. ר"ק כהנא פענח בטעות: בשם ה' אסאביצקי - לייבאוויץ, במקום: בשם ה' מטניצקי - לייבאוויץ. יש לציין שאכן הייתה במושבה גם חלקה של הפקיד יהושע אסוביצקי. וראו את"ג, ספר הפרוטוקולים, פרוטוקול 214, מיום כ"ב באייר תרס"ג, "כי החלקים 11. 12. N. שהיו שייכים לה' אסאוביצקי ומיטניצקי נמכרו כעת ע"י בעליהם הנ"ל להחברה יק"א".

3. בעותק שבאצ"מ חסרה חתימת מרדכי אראנאו (ארנוב) ונוספה חתימת יעקב ש"ך-עוויטש (שכביץ).
4. בעותק שבאצ"מ נוספו חתימות יוסף ויינר ויצחק כהן, וחסרה חתימת אנשיל שקולניק. כמו כן במקום חתימת ביילע מינדע ליפקאוויץ, מופיעה חתימת בעלה רפאל הלל ליפקוביץ, ובמקום חתימת יהונתן מאקאו (מקוב), מופיעה חתימת אחיו, מרדכי מקוב.
5. בעותק שבאצ"מ נוסף שמו של מנחם יעקב גורדון, וכן נוספה חותמת המושבה.